

KORTE MEDEDELINGEN

In deze rubriek worden korte mededelingen van verschillende aard opgenomen, zoals beknopte artikelen, reacties op eerder verschenen artikelen, aanvullingen of verbeteringen bij verschenen publicaties en boeken; zij dienen voldoende gedocumenteerd te zijn.

HET ROTTERDAMSE HANDSCHRIFT VAN BOERHAAVE'S LECTIO PUBLICA DE LUE VENERA

De belangstelling van Herman Boerhaave voor het vraagstuk van de syphilis spitste zich toe in het jaar 1727, toen hij zich tijdens een vrij langdurige ziekte, welke door hemzelf voor syphilis gehouden werd,¹ onledig heeft gehouden met de heruitgave van Aloysius Luisinus' *De Morbo Gallico*² en met het schrijven van een inleiding daarop, verschenen onder de titel *Tractatus Medicus de Lue venerea praefixus Aphrodisiaco*.³ Na zijn herstel opende Boerhaave zijn lessen met een serie publieke lezingen over de syphilis, welke gedurende het academiejaar 1729—1730 op vier ochtenden per week zijn voortgezet.⁴

Boerhaave's biograaf Lindeboom vermeldt bij deze episode in het leven van de grote Leidse medicus dat er van de toen gehouden lezingen een studentendictaat zou bestaan, aanwezig in de bibliotheek van het voormalige Coolsingelziekenhuis te Rotterdam.⁵ Deze bibliotheek was rond het midden van de 19e eeuw ontstaan rond een gedeelte van het oude boekenbezit van de Clinische School in die stad.⁶ Bij het bombardement van 1940 ging de bibliotheek praktisch geheel in vlammen op, slechts een zeer klein aantal boeken bleven gespaard, waaronder kennelijk het "Boerhaave-dictaat". Toch bevindt zich het manuscript niet in de medische

1. G. A. Lindeboom, *Boerhaave's brieven aan Bassand*, Haarlem (Erven Bohn) 1957, p. 155-6, brief dd. 23 januari 1728,

2. Voor bibliografische gegevens, zie G. A. Lindeboom, *Bibliographia Boerhaaviana* (Analecta Boerhaaviana I), Leiden (E. J. Brill) 1959, p. 67-8, i.h.b. de aantekeningen onder nr. 361.

3. G. A. Lindeboom, *Bibliografia* . . . , nr. 361.

4. P. C. Molhuysen, *Bronnen tot de geschiedenis der Leidse Universiteit (1725-1765)*, RGP 48, Den Haag (M. Nijhoff) 1921.

5. G. A. Lindeboom, *Herman Boerhaave. The Man and his Work*, Londen (Methuen & Co) 1968, p. 161 en noot 6.

6. P. J. van der Schaar, *100 Jaar Coolsingelziekenhuis*, Rotterdam 1951, p. 878.

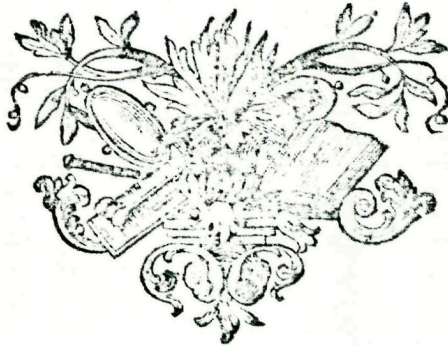
TRACTATUS
 MEDICO-PRACTICUS
 DE
 LUE APHRODISIACA

Continens hujus affectionis Historiam, Originem,
 Progressum, Causas, Symptomata,
 & Curationem.

AUCTORE CLARISSIMO VIRO

HERMANNO BOERHAAVE

*Philosophiæ & Medicinæ Doctore, Medicinæ,
 Chemicæ, Botanicæ, & Collegii Practici
 Lugduni Batavorum Professore.*

V E N E T I I S

M D C C L X V.

IMPENSIS JO: BAPTISTÆ NOVELLI.

SUPERIORUM PERMISSU, ET PRIVILEGIO.

ZEKENHUIS
ROTTERDAM

Lectio Publica
Lue Venerea
Quam habuit Celeberrimus
et Eruditissimus

HERMANNUS BOERHAVE

A. L. M. Medicinae et Philosophiae
Doctor.

Medicinae, Botanices, et Chemiae
Ordinarius in Academia
Lugduno Batava
Professor.

Collegii Chyrurgici ibidem praes. s.
Societatis Scientiarum Regiae
Gallicae Membrum honorarium h. e. h.

bibliotheek van de Erasmus Universiteit, waarheen het Coolsingel-boekenbezit tenslotte is gebracht, maar blijkt het te berusten in de boekerij van de directie van het Academisch Ziekenhuis aldaar.⁷

Het dictaat is geschreven op niet-gelineerd papier (150x190 mm), gebonden in een thans versleten en gehavende leren band. Op de rug van het boek is een etiket te zien, waaruit kan worden afgelezen dat het dictaat uit de boekerij van de Clinische School afkomstig is.⁸ Na het titelblad (zie afbeelding) volgt een gedeelte (fol. 1^r–194^r),⁹ waarin de auteur de tekst in een kader heeft gezet, hetgeen in het volgende tekstgedeelte (fol. 194^v–308^v) niet meer is voortgezet. Na een aantal blanco pagina's (fol. 309^r–353^r) volgt een gedeelte (fol. 353^v–363^r) waarbij het boekwerk is gedraaid en de achterzijde tot voorkaft is gemaakt. Het handschrift in zwarte inkt is aanvankelijk nogal gedrongen, later echter steeds wijldloper, met een toenemend gebruik van afkortingen. Ook de hoofdstuk-indeling wordt aan het slot steeds minder consequent doorgevoerd. Een datering van het manuscript is niet goed mogelijk: nergens wordt een datum vermeld en ook secundaire aanwijzingen ontbreken. Blijkens een waarschijnlijk later bijgeschreven citaat (fol. 362^v–363^r) was het handschrift in 1776 nog in gebruik.

Het achterste gedeelte, van de eigenlijke tekst der lectiones gescheiden door een groot aantal blanco pagina's, kan hier kort worden afgedaan. Het bevat een aantal recepten, veelal naar eigen "ontwerp", en een enkel citaat uit een 18e eeuw medisch geschrift.¹⁰ Tot die recepten behoren onder meer een "Remedie contra Arthritidem", een recept "Voor Vrouwen die de Vloeyinge hebben" en "contra stranguriam", en voor een Elixer optimus, een Elixer vitae en het "Vine Hippocratice". Voor de "Ordonnance de Mons(ieur) Boerhave pour la gravelle" is blijikbaar van een franstalige bron gebruik gemaakt.¹¹

Het opschrift *Lectio publica de Lue Venerea* geeft duidelijk aan dat we te doen hebben met een weergave van de bovengenoemde lessen van Boerhaave. Van deze lessen verscheen in 1751 te Franeker¹² en Göttingen¹³ een uitgave onder

7. Het manuscript draagt het boekingsnummer van de Centrale Medische Bibliotheek.

8. Vgl. Archief Geneeskundige School Rotterdam, inv.nr. 45 (Catalogus van de bibliotheek der geneeskundige school), nr. 182.

9. Het origineel is niet gepagineerd.

10. Uit: Carolus Strack, *Abhandlung von dem Freijam der Kinder und dem specifischen mittel dargegen*, Lyon 1776.

11. Mogelijk uit *Des maladies des yeux, à quoi l'on joint son introduction à la pratique clinique, les leçons sur la pierre; quelques descriptions de maladies, et quelques consultations du même auteur?* Paris 1749. Cf. G. A. Lindeboom, *Bibliographia* . . . , nr. 411.

12. G. A. Lindeboom, *Bibliographia* . . . , nr. 387, welke opgave als volgt moeten worden gecorrigeerd: *Praelectiones Academicæ de Lue Venerea*, Franeker, J. Brouwer, 1751, 12°, 168 pp (Exempl. Ex Libris Prof. Lindeboom).

13. G. A. Lindeboom, *Bibliographia* . . . , nr. 389.

de titel *Praelectiones Academicae de Lue Venerea*, waarin op beknopte wijze in 327 paragrafen het ziektebeeld, de prognose, diagnose en therapie der syphilis behandeld werd. Een meer uitgebreide editie van dezelfde lessen verscheen hetzelfde jaar (1751) te Leiden, onder de titel *Tractatus Medico-Practicus de Lue Aphrodisiaca*.¹⁴ Hoewel een uitgebreider studie van deze geschriften, waarin inhoudelijk op Boerhaave's opvattingen betreffende de syphilis wordt ingegaan, nog altijd ontbreekt, lijkt de mening van Daniëls juist, dat al deze publikaties "niets te maken (hebben) met arbeid van Boerhaave", maar slechts "studentenwerk en uitgeversfanatisme" vertegenwoordigen.¹⁵

De vraag die hier ter beantwoording ligt is, of het dictaat een zelfstandige weergave is van hetgeen tijdens de publieke lessen is gehoord, of dat het op secundaire wijze de inhoud hiervan weergeeft. Een nauwkeurige vergelijking van de bovengenoemde, aan Boerhaave toegeschreven teksten met de tekst van het dictaat leert, dat de *Tractatus* (1751) bijna volledig met het manuscript congrueert. De hoofdstuk indeling van beide bronnen is praktisch identiek. Een enkele maal geeft het dictaat middels een opschrift het begin aan van een nieuwe paragraaf, welke in de *Tractatus* onderdeel gebleven is van een voorafgaand caput.¹⁶

Uit deze nauwe overeenkomst kan worden geconcludeerd dat het dictaat niet meer is dan een 18e-eeuws afschrift van een aan Boerhaave toegeschreven leerboek der syphilis en dat het derhalve als bron voor de kennis over Boerhaave's werk niet behoeft te worden gebruikt.

M. J. van Lieburg

14. Idem, nr. 381.

15. (C. E. Daniëls), Verslag van den hoofdbestuurder-bibliothecaris over het tijdvak van 1 mei 1907 – 1 mei 1908, aan de commissie tot het nazien der bibliotheek, *Ned. Tschr. Geneesk.*, 52 (1908), I (Bijblad) p. 1736-7.

16. Vgl. b.v. de overeenkomstige dictaatgedeelten met de *Tractatus* p. 52 en p. 56 waar de hoofdstukindeling niet is gevolgd, p. 91 waar een subparagraaf tot caput is gemaakt, p. 129 en p. 253 waar de opschriften verkeerdt zijn overgenomen en p. 155 en p. 176 waar de hoofdstukindeling van de *Tractatus* wordt weggelaten.